

Petr Dostalík

Úvod

Judikatura velmi významným způsobem ovlivňuje právní řád a vlastně právní život vůbec, a je tedy nutno jen přisvědčit názoru, že si judikatura „nepochybně zasluhuje kromě pozornosti praxe též vědeckého zkoumání“.² Judikaturu je možno zkoumat z mnoha hledisek – z pohledu jazykového, logického, dogmatické, můžeme ji srovnávat s rozhodovací činností našich sousedů ze všech světových stran (zde ovšem dominuje pohled na západ).

Velmi zajímavé výsledky může přinést zejména pohled historický. Hledisko historické však nelze omezovat pouze na české nebo snad československé právní dějiny (které na kritické zpracování soukromého práva ostatně teprve čekají), ale toto zkoumání je třeba zahájit římským soukromým právem, které je základem evropského práva soukromého.

Autor tohoto článku vybírá si zdánlivě jednoduché, bezrozporné pojmy, přírůstek, užitek a plod, aby zkoumal jejich význam pro problematiku věcného práva jak z pohledu judikatury Nejvyššího soudu, tak z pohledu soudobé právní vědy.

Autor věří, že srovnání rozhodovací praxe s římskými právními prameny může být inspirací pro jak pro kritické zhodnocení dosavadní rozhodovací praxe, tak pro úvahy *de lege ferenda*.

Oprávnění vlastníka v občanském zákoníku

Občanský zákoník v ustanovení §123 uvádí mezi jednotlivými oprávněními vlastníka právo předmět vlastnického „držet, užívat, požívat jeho plody a užitky a nakládat s nimi.“ Jedná se o nepřímou definici vlastnického práva, tzv. příkladným výčtem vlastnických oprávnění.³ Někdy se, z neznámých důvodů, označuje jako vlastnická triáda, přestože je toto oprávnění vlastníka tvořeno čtyřmi skupinami:

- *ius possidendi* - neboli právo věc držet;
- *ius utendi* právo věc užívat;
- *ius fruendi* právo brát z ní plody;

Tato definice vlastnického práva není právě vhodně zvolena, jak ostatně přiznávají i autoři komentáře.⁴ Vychází nikoliv z Roučkova-Sedláčkova Komentáře, ale - jak ostatně naznačuje samo latinské názvosloví - z římsko-právní tradice. Ovšem tuto tradici nevyčerpává.

¹ Tento příspěvek byl zpracován za podpory grantu UP č. PF-2010-001 *Aktuální otázky vývoje práva* (hlavní řešitelka Pavla Tonnies).

² Viz předmluvu J. Baxy k publikaci *Judikatura a právní argumentace. Teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou* (eds. M. Bobek, Z.Kühn), Praha 2006, str. iii.

³ Jako definici vlastnictví uvádí komentář k občanskému zákoníku nakladatelství C.H.Beck „právo ovládat věc svou mocí“ Viz komentář C. H. Beck 2008, str. 2.

⁴ Autor příspěvku se zde nehodlá zabývat polemikou o smyslu a charakteru třídění práva na „absolutní“ a „relativní“, připomíná však, že v římském právu výše uvedené třídění význam mělo, absolutní práva byla taková, která byla chráněna žalobami *in rem* a relativní byla chráněna žalobami *in personam*. Viz Komentář C.H. Beck, 2008. Viz také L. Heyrovský, *Římský civilní proces*, Praha 1924, *passim*.

Římské právo definuje vlastnictví (*dominium*) jako všeobecné právní panství nad věcí.⁵ Vlastník je oprávněn požadovat ode všech ostatních, aby jemu nebránili v užívání a nakládání s jeho věcí. To je tzv. negativní stránka, ve které se nejzřetelněji odlišuje od práv relativních.

Stejně jako současný občanský zákoník uvádí i L. Heryovský *ius possidendi, utendi, fruendi*, jako základní oprávnění vlastníka, zároveň ale zdůrazňuje, že „právo vlastnické není pouhým spojením určitých oprávněností, nýbrž jest jednotným právem, plným a svrchovaným právním panstvím nad věcí, jež oněmi jednotlivými oprávněnostmi se pouze se projevuje a osvědčuje, ale ani zdaleka se nevyčerpává.“⁶ Dokladem tohoto tvrzení v Digestech je skutečnost, že i když vlastník převede na jiného všechna tato dílčí oprávnění, přesto zůstane vlastníkem.⁷

Je nutno ovšem uznat, že věda občanského práva si je nedostatků zákonné definice vlastnictví vědoma,⁸ nepokouší se však fenomén vlastnictví nijak teoreticky uchopit a spokojuje se s jeho mnohohrstevnou podstatou.⁹ Na obranu současné právní vědy je nutno uvést, že došlo v posledních padesáti letech k posunu chápání funkce vlastnictví ve společnosti – jako př. můžeme uvést zásadu „vlastnictví zavazuje“ nebo princip „legitimního očekávání apod.“¹⁰

Přesto se domnívám, že musí být základním zájmem každého vědeckého oboru, pokud chce být zván vědeckým, pokoušet se o co nejpřesnější a nejobecněji platné definice základních institutů svého oboru. A není-li možné definovat jednotlivé instituty, pak alespoň definovat základní stavební kameny, pojmosloví.

Navíc L. Heryovský uvádí, kromě typické vlastnické „triády“ i další projevy vlastnického práva – např. právo vlastníka věci měnit její podstatu, právo vlastníka věc převést na jiného a právo vlastníka věc zničit. S otázkou práva na zničení věci souvisí otázka opuštění (derelikce), která není v občanském zákoníku výslovně upravena¹¹. Můžeme tedy shrnout, že příkladná definice v ust. § 123 v občanském zákoníku má poněkud torzovitý charakter a zcela nevystihuje podstatu vlastnického práva.¹²

Přesto i tato, jakkoli nedokonalá definice, rozlišuje užitky a plody. Z textu zákona vychází i judikatura Nejvyššího soudu, která také odděluje užitky a plody a dovozuje možnost, aby někdo jiný než vlastník bral plody plodonosné věci.¹³

Učebnice občanského práva sice na mnoha místech pojem plody a užitky rozlišuje¹⁴, nikde však neuvádí definici užitku. I tam, kde text hovoří přímo o *ius fruendi* (str. 335 a násl.) dokonce tvrdí, že „právní režim plodů a jiných užitků je - vzdor jinému terminologickému označení – stejný.“¹⁵

Navíc se autor této části učebnice domnívá, že v případě nabývání vlastnického práva tyto oba případy, užitek i plod, můžeme společně označit jako **přírůstek**.

Dále uvádí, že vlastník plodonosné věci má právo si přivlastňovat její plody a rozmnožovat svůj majetek. Za plody pak považuje nejen plody přirozené, jako např. ovoce, plody půdy a užitky zvířete (sic!), ale zná i tzv. užitky civilní (pro které ovšem používá latinské označení pro **plody** (*fructes civiles*)). Dokonce zná i římskoprávní nauku o separaci, podle které se stává vlastník věci

5 L. Heryovský, *Dějiny a systém soukromého práva římského*, Praha 1904, str. 312.

6 Tamtéž.

7 Inst. 2.4. Ususfructus a proprietate separationem recipit, idque pluribus modis accidit. ut ecce si quis alicui usumfructum legaverit; nam heres nudam habet proprietatem, legatarius usumfructum: et contra si fundum legaverit deducto usufructu, legatarius nudam habet proprietatem, heres vero usumfructum.

Ususfructus je možno obdržet odděleně od dědictví a je možné jej získat několika způsoby. A tak jestliže někdo jinému odkáže ususfructus: neboť dědic v takovém případě získá holé vlastnictví, odkazovník ususfructus. A opačně, jestliže je odkázán pozemek bez usufructu, bude mít odkazovník holé vlastnictví, dědic pak ususfructus.

8 Viz V. Knapp, *Vlastnictví v lidové demokracii*, Praha 1950.

9 Vlastnictví jako právní a sociologický fenomén, viz komentář k občanskému zákoníku, C.H. Beck 2008, str.

10 Pl. ÚS 21/05.

11 Jakkoli je uznávána judikaturou - Sou R NS č. C 2472 – NS sp. zn. 22 Cdo 375/2003

12 Absenci oprávnění „ius abutendi“ ve výčtu oprávnění vlastníka si uvědomuje i současná právní věda – viz Komentář C.H.Beck 2008, str. 3.

13R 43/1996:

14 M. Knappová a kol., *Občanské právo hmotné I*, 4. vydání, Praha 2005, str. 318, 322, 334, 335 a násl.,

15 Tamtéž, str. 335.

vlastníkem plodu již od okamžiku oddělení plodu, autor učebního textu však již nezná právní důsledky aplikace této metody. Budeme – li dále pátrat po teoretickém pojetí pojmu užitků a plod, nemůžeme rozhodně minout komentář k občanského zákoníku, vydaný nakladatelství C.H.Beck, který překvapivě zpracovává nauku o užitcích a plodech, nikoliv v ustanovení §123 OZ, ale až v rámci ustanovení §135a, kde zákon výslovně hovoří pouze o přírůstku, a to ještě v souvislosti s nabýváním vlastnického práva.

S odvoláním na „starší učebnice“ bez bližší citace autor uvádí, že hranice mezi „přírůstkem a užitkem je plynulá“, z čehož vyvozuje, že jde prakticky o totéž.¹⁶ Autor komentáře předestírá čtenáři teorii, podle které jsou všechny tyto tři pojmy synonymy: „Mezi plody a užitky patrně není žádný rozdíl, v každém případě mají shodný právní režim.“¹⁷ Přesto se autor pokouší podat vlastní definici přírůstku a najít nějaké, byť nepodstatné rozdíly:

„Pojem přírůstek je zřejmě pojem obecný, který zahrnuje jak užitky tak plody a také ty přírůstky, akcese, které jsou součástí věci.“¹⁸ Rozlišuje tedy pojem **přírůstek v širším smyslu**, který zahrnuje užitky, a plody a dále potom **přírůstek v užším smyslu**, což jsou případy, kdy se stává jedna věc součástí věci jiné. Autor komentáře si není svou teorií zcela jist, jak je patrné z užití výrazu „zřejmě“, „patrně“ apod.

Naproti tomu autor Velkého akademického komentáře¹⁹ k občanskému zákoníku u daného ustanovení správně uvádí přírůstek jako originární způsob nabytí vlastnického práva na základě právní skutečnosti, a to i bez vůle vlastníka. Velmi vhodně také uvádí, že i některé druhy stavebních děl jsou součástí pozemku, a to až do okamžiku, kdy se podle stávající judikatury stávají stavbou. Přejímá i romanistickou konstrukci ještě neoddělených plodů, které jsou součástí plodonosné věci a sdílejí její právní osud při změně vlastníka. Rovněž se domnívá, že romanistická koncepce není antickým přežitkem, ale oceňuje její význam v industriální a post-industriální společnosti. Bohužel i v tomto případě se autor domnívá, že plody a užitky jsou podskupinou přírůstku, činí mezi nimi tento rozdíl: „Plodem je to, co určitý objekt pravidelně vydává ze své přirozené podstaty, užitky vyplývají z přirozené povahy věci.“ Jako typický příklad plodu uvádí mléko, trávu, nikoliv však maso. Příkladem užitku je nájem. Můžeme tedy shrnout, že autor pojem plodu a užitku rozlišuje, kdy se domnívá, že plody věci jsou shodné s kategorií *fructes naturales* a užitky věci jsou pak totožné s tzv. plody civilními *fructes civiles*. Toto stanovisko se blíží romanistickému pojetí, není však s ním zcela totožné.

Snad je vhodné na tomto místě uvést, že ona složitá pravidla ohledně přírůstku v Code civil jsou pouze recepce ustanovení Digest, která nebyla do našeho současného práva recipována. Stejně tak i judikatura pracuje s pojmem užitků.²⁰

Plod a užitok v římském právu

Úkolem tohoto příspěvku je nejprve vymezit pojmy užitků, plod a přírůstek, ukázat dogmatické rozdíly, které mezi nimi panují, a konečně nastínit, jaký význam mělo rozlišování přírůstku, plodu a užitku v klasickém římském právu a zda je tento význam zachován i pro moderní právo současné.

Plod (*fructus*) je podle L. Heyrovského „pravidelný hospodářský výtěžek věci.“²¹ Plodem se rozumí organické plodiny, které z věci vytěžíme podle pravidelného jejího hospodářského určení, jako jsou plody polní, ovoce, mláďata zvířat, vlna, mléko, vejce, nýbrž i neorganické plodiny, které věc poskytuje jako hospodářský výtěžek (kameny, rudy, písek). Za plody považuje římské právo i práci otroka, ne však děti otroků. Římské právo zná i další rozšíření – za pravidelný hospodářský výtěžek

16 C.H. Beck 2008, str. 91

17 Tamtéž.

18 Tamtéž.

19 K. Eliáš a kol., *Velký akademický komentář*, Linde, Praha 2008, str. 604.

20 **NS sp. zn. 22 Cdo 509/2003**: „těženi dřevní hmoty na lesním pozemku je braní užitku“.

21 L. Heyrovský, *Dějiny a systém soukromého práva římského*, Praha 1904, str. 308.

považuje také „též vše, co věc vynáší následkem určitého právního poměru, v němž ona se nalézá, jako hlavně nájemné a úroky.“²²

J. Vančura zdůrazňuje že plodonosná věc musí vydávat plody, aniž by byla její podstata poškozena nebo zničena (*salve rerum substantia*).²³ I on rozlišuje plody přirozené a civilní, neshledává však mezi nimi žádného rozdílu, platí pro plody civilní stejné právní předpisy jako pro plody naturální. Mezi civilní plody uvádí J. Vančura nájemné, pachtovné, úroky z kapitálu, práce, kterou vykoná zvíře nebo otrok.²⁴

Stejnou definici poskytuje i K. Kolanczyk, který rozlišuje plody na „pozitky naturalne“²⁵ - ovoce ze stromů, mléko, vlna. Připomíná ale, že Římané uznávali i plody v širším slova smyslu - „prichody osiagane na podstawie stosunkow prawnych, np. czynsie“. Připomíná rovněž, že plody v římském právu měly velký hospodářský význam a nauka o plodech byla velmi často diskutována mezi římskými právníky.²⁶ Význam zde má i skutečnost, že dítě otrokyně není plodem²⁷ Odkazuje také na polský občanský zákoník, který zachovává římsko-právní pojetí v širším a užším smyslu, když v ust. §53 odst. 1 polského občanského zákoníku upravuje plody civilní a v ust. § 53 odst. 2 též právní normy upravuje plody civilní.²⁸

Stejně tak M. Kaser²⁹ podává definici plodu, jak věci, která se získává z jiné věci při hospodářském užívání. Jako příklady uvádí polní plody a ovoce, vlnu, mléko, dřevo, mláďata zvířat apod. V širším smyslu uvádí M. Kaser jako plody také denní práci otroka. Tyto druhy plodů uváděli Římané jako plody naturální, ale kromě těchto naturálních plodů počítali mezi plody věci také její výnosy (die Ertragnisse), které se získají z věci kvůli tomu, že je pronajata nebo propachtována. Podle Pomponiova názoru není úrok za zapůjčených peněz plodem.³⁰

Je tedy zřejmé, že plod civilní, *fructus naturalis* je zvláštním případem plodu. Není tedy správné tvrzení autora Velkého akademického komentáře, že *fructes naturales* jsou plody a *fructes civiles* užitek.³¹ V římském právu, jak bude dále ukázáno, existuje podstatný **dogmatický rozdíl** mezi plodem a užitek, který v dichotomii předkládané K. Eliášem postrádám. Není totiž z právního hlediska rozdíl mezi jablkem ze stromu, který se nachází na pozemku a nájmem z tohoto pozemku. To, co není plodem, jako je dítě otrokyně, maso z domácího zvířete, dřevo z ovocného stromu, označovali Římané termínem *in fructo non esse*, doslova není plodem, a česká romanistika tyto věci označuje termínem **užitek**.

Vidíme tedy, že *užitek* a *plod* není možno dle romanistického pojetí považovat za synonyma.

22 Tamtéž.

23 J. Vančura, *Úvod do soukromého práva římského*, I, Praha 1923, str. 81.

24 „Operae servorum et animalium“. J. Vančura, *cit. dílo*, str. 81.

25 K. Kolanczyk, *Prawo Rzymskie*, 5. vyd., Warszawa 2007, str. 268 Viz také W. Bojarski, *Pozytki naturalne w prawie rzymskim*, Torun 1979.

26 Jako příklad můžeme uvést Dig. 22.1; C. 7.51; Inst. 2,1, 35-38.

27 Dig. 7.1.68.pr.

28 R. Stepien, *Codex Ciwilny*, Warszawa 2009, str. 25.

29 M. Kaser, *Das Romische Privatrecht*, I, Munchen 1971, str. 384.

30 Dig. 50.16.121

Pomponius 6 ad q. muc.

Usura pecuniae, quam percipimus, in fructu non est, quia non ex ipso corpore, sed ex alia causa est, id est nova obligatione.

Peněžitý úrok, který získáme z věci, není plodem, neboť není též podstaty, ale je založen na jiném právním důvodu, to jest na nové obligaci.

31 K. Eliáš a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*, I, Praha 2008, str. 526.

Zbývá tedy nalézt odpověď na otázku, zda existuje v římském právu rozdíl mezi přírůstkem na straně jedné a užitek a plodem na straně druhé.

Pro nalezení správné odpovědi nezbude než se opět vrátit na počátek a zkoumat, co římské právo označovalo pod slovem *přírůstek*.

Přírůstek v římském právu

Přírůstkem, lat. *accessio* rozumíme v římském právu „budovy, stromy a plodiny, jež, dokud jejich spojení s věcí hlavní trvá, nejsou samostatnými věcmi“³² Akcese je v římském právu jeden ze způsobů nabytí vlastnického práva. Řadí se mezi způsoby *originární*, tedy nabývám vlastnictví bez vůle nebo dokonce i proti vůli dosavadního majitele. Přírůstek je spojením dvou věcí. Akcese je pak praktickou aplikací zásady římského práva, podle které vlastnické právo k věci hlavní zasahuje také vše, co bylo pevně s ní spojeno.³³ Vzhledem k hospodářskému významu tohoto ustanovení byla právní vědou vypracována podrobná pravidla: při spojení dvou věcí nemovitých se stal vlastníkem ten, součástí jehož věci se stala jiná nemovitá věc.³⁴ Tak například se vlastník pozemku stává i vlastníkem země, která byla na jeho pozemek poznenáhlu naplavena³⁵ Římské právo dále rozlišovalo spojení věcí movitých a nemovitých.

Římské právo zde rozlišuje podle účelu věci na věc hlavní a věc vedlejší. Jestliže byla spojena věc movitá s věcí nemovitou, pak se za věc hlavní považovala věc nemovitá, movitá věc se stala součástí věci hlavní a vlastník věci hlavní se přírůstkem stal vlastníkem věci vedlejší. Proto se akcesí stává vlastník pozemku vlastníkem všeho, co bylo do pozemku zasazeno nebo zaseto.³⁶ Rozdíl je v tom, že u sázení se stává vlastníkem teprve od okamžiku, kdy rostlina zakořenila, u setby okamžikem samotným okamžikem setí.³⁷ Jestliže by došlo k zasazení stromu jeho vlastníkem do cizího pozemku, ztrácí vlastník stromu vlastnické právo, a ani po oddělení stromu od půdy nezíská vlastnické právo.³⁸

Stejně pravidlo se uplatní, jestliže by kdo do pozemku stavěl na cizím pozemku. Tady klasické římské právo rozlišovalo podle úmyslu stavitele. Jestliže stavitel nevěděl, že staví na cizím, jeho vlastnictví se stalo spícím (*dominium dormiens*), nemohl žádat oddělení svého staviva z budovy pomocí žaloby *actio ad exhibendum*, ale jestliže došlo k oddělení samovolnému, jeho vlastnické právo znovu oživalo, a mohl žalovat *reivindikací* na vydání staviva.

Jestliže stavitel věděl, že staví na cizím pozemku, pak podle názoru římské právní vědy se vzdal svého vlastnického práva a ani po oddělení se jeho vlastnické právo neobnovovalo.³⁹

Jestliže došlo ke spojení dvou věcí movitých, pak se nejprve muselo určit, která věc je hlavní a která vedlejší. Celek, který vznikne, náleží totiž majiteli věci hlavní. Dojde-li ke zrušení spojení, pak oživuje vlastnické právo vlastníka věci vedlejší. Po dobu trvání spojení nemůže vlastník věci vedlejší žalovat žalobou na vydání věci (ta totiž neexistuje), ale může se domáhat oddělení věci, jestliže to umožňuje povaha spojení. Jako příklady zrušitelného spojení uvádějí římské prameny kámen zasazený do prstenu, ruku zasazenou do sochy, kolo od vozu zasazené do cizího vozu apod.⁴⁰

32 J. Vančura, cit. dílo, str. 81.

33 L. Heyrovský, cit. dílo, str. 375.

34 Jestliže tedy na můj pozemek je odplaven kus pozemku sousedova, pak soused jej může tak dlouho žádat zpět dokud se pevně, např. kořeny nespojí s mým pozemkem. Viz Dig. 39.2.9.2. Překlad viz P. Dostálík, *Texty ke studiu soukromého práva římského*, Plzeň 2009, str. 65.

35 Dig. 41.1.7.1 a 2

36 Dig. 41.1.7.13.

37 Gaius II.75.

38 Dig. 41.1.7.13. Dig 39.2.9.2.

39 Dig. 41.1. 7.10,11,12.

40 Dig. 10.4.7.1

Ulpianus 24 ad ed.

Sed si rotam meam vehiculo aptaveris, teneberis ad exhibendum (et ita pomponius scribit), quamvis tunc civiliter non possideas.

Jako nezrušitelné spojení uvádějí Instituce císaře Justiniána roucho, do kterého byly vetkány cizí nitě⁴¹, papír, který byl popsán cizím zlatým ikoustem apod.

Od otázky vzniku vlastnictví oddělila římská právní věda otázku odpovědnosti za škodu, která vznikne takovým spojením. Vlastník, který pozbyl vlastnické právo, může žádat náhradu škody, zejména tehdy, když mu byla zasazená věc ukradena (pak bude žalovat *actio furti*).⁴² Je zajímavé, že římská právní věda odnímalá držební ochranu tomu, kdo věděl, že drží cizí věc a spojil ji se svou vlastní. V tomto případě bylo totiž vlastníkovi věci vedlejší umožněno žalovat na oddělení věci a tím i na její vydání. A s tím, který svou věc s cizí spojil, byl nakládáno stejně jako s tím, kdo se záměrně zbavil držby cizí věci, aby ji nemusel vydat jejímu vlastníkovi.⁴³

Jestliže to byl vlastník vedlejší věci sám, který zastavil nebo spojil věc s věcí cizí a vzhledem k charakteru této věci pozbyl vlastnické právo, může podle římských právníků zadržovat celek vlastníkovi věci hlavní tak dlouho, dokud mu nezplatí to, oč se zvýšila hodnota celku. Toto retenční právo ovšem přísluší pouze osobě, která zastavěla v dobré víře. Navíc ochrana vlastníka vedlejší věci je zeslabena tím, že má pouze obranu proti vlastníkově žalobě (*exceptio doli*), nikoliv žalobu, nemůže tedy aktivně sám zahájit spor.

Z výše uvedeného je zřejmé, že římské právo věnovalo nabytí vlastnického práva přírůstkem velkou pozornost a římskou právní vědou byla z původní kazuistiky vypracována poměrně abstraktní pravidla, která zahrnují retenční právo, ochranu dobré víry, zásadu *superficies solo cedit* apod.

Rozdíl mezi přírůstkem a plodem

Zásadním teoretickým rozdílem mezi přírůstkem a plodem, který vyplývá i z textu římských právních pramenů (kde se plod označuje jako *res*, věc a přírůstek jako *pars rei*, část věci), je, že z hlediska právní teorie je plod samostatnou věcí v právním slova smyslu, kdežto přírůstek je součástí věci.

Proto není možné po spojení dvou movitých věcí žalovat reivindikační žalobou, ale nejprve musí dojít k oddělení. Proto je také problematika plodu traktována jako vlastnost věci důležitá v právu, kdežto přírůstek je v římském právu chápán jako způsob nabytí vlastnického práva zvýšením hodnoty věci hlavní.

Mám zato, že toto rozdělení vyplývá i ze systematiky OZ, kde se o plodech mluví v ustanovení §123 a o přírůstku v §135a, a to v souvislosti s nabýváním vlastnického práva.

Dig. 10.4.6

Paulus 14 ad sab.

Gemma inclusa auro alieno vel sigillum candelabro vindicari non potest, sed ut excludatur, ad exhibendum agi potest: aliter atque in tigno iuncto aedibus, de quo nec ad exhibendum agi potest, quia lex duodecim tabularum solvi vetaret: sed actione de tigno iuncto ex eadem lege in duplum agitur.

41 Inst. 2.1. 32-34.

42 Gaius II. 78, Inst. 2.1.,26.

43 Dig. 47.3.1.2. Dig. 47.3.1.2

Ulpianus 37 ad ed.

Sed et ad exhibendum danda est actio: nec enim parci oportet ei, qui sciens alienam rem aedificio inclusit vinxitve: non enim sic eum convenimus quasi possidentem, sed ita, quasi dolo malo fecerit, quo minus possideat.

Dig. 6.1.23.6

Paulus 21 ad ed.

Tignum alienum aedibus iunctum nec vindicari potest propter legem duodecim tabularum, nec eo nomine ad exhibendum agi nisi adversus eum, qui sciens alienum iunxit aedibus: sed est actio antiqua de tigno iuncto, quae in duplum ex lege duodecim tabularum descendit.

Přírůstky, plody a užitky – v ustanovení §135a OZ

Nyní můžeme přistoupit ke srovnání nauky římského práva se současnou právní vědou. Začneme nejprve komentářem k občanskému zákoníku C.H.Beck. Jak již bylo výše zmíněno, je nauka o plodech, přírůstku a užitku shrnuta v komentáři k ustanovení § 135a, přestože zákon mluví o užitcích a plodech již v ustanovení § 123.

Máme-li se podrobněji zabývat ust. § 135a o přírůstku, musíme začít nejprve historickým hlediskem. Autor komentáře se na počátku svého výkladu vrací pouze k občanskému zákoníku, přesněji k jeho původnímu znění z roku 1964 – vlastník zde má právo na přírůstky a užitky. Podle komentáře byly užitky plody stromu a úroky na vkladní knížce, přírůstky pak zvířata mláďat. Podle tehdejšího komentáře také tam, kde se mluvilo o užitcích, mělo se stejné pravidlo vztahovat i na přírůstky (jako např. v ustanovení §458).

Změna nastala na základě novely zákonem č. 501/1991 Sb. Tato novela jasně specifikovala rozdíl mezi přírůstky, plody a přírůstky a zachovává mezi nimi rozdíly i v jiných právních odvětvích – u zástavního věřitele, u držitele, kdežto u ustanovení §485 a § 458 občanský zákoník zachoval pouze přírůstky.

Autor současného komentáře považuje terminologii za „poněkud rozkolísanou.“ S odvoláním na „starší učebnice“ bez bližší citace autor uvádí, že hranice mezi „přírůstkem a užitkem je plynulá“, z čehož vyvozuje, že jde prakticky o totéž.⁴⁴ Autor komentáře předestírá čtenáři teorii, podle které jsou všechny tyto tři pojmy synonymy: „Mezi plody a užitky patrně není žádný rozdíl, v každém případě mají shodný právní režim.“⁴⁵ Přesto se autor pokouší podat vlastní definici přírůstku a najít nějaké, byť nepodstatné rozdíly:

„Pojem přírůstek je zřejmě pojem obecný, který zahrnuje jak užitky tak plody a také ty přírůstky, akcese, které jsou součástí věci.“⁴⁶ Rozlišuje tedy pojem **přírůstek v širším smyslu**, který zahrnuje užitky, a plody a dále potom **přírůstek v užším smyslu**, což jsou případy, kdy se stává jedna věc součástí věci jiné.

Přírůstek je to, co k věci přirostlo a stalo se její součástí nebo to, co bylo od věci odděleno při zachování podstaty věci a stalo se samostatnou věcí. Naopak to, co bylo z věci odděleno mimo „obvyklé hospodaření“ (např. uražení části sochy nebo uřezání nábytku) nelze za přírůstek považovat. Jedná se o nabytí věci v důsledku jejího dělení a vlastníkem se stává její vlastník.

Na základě této teorie řeší autor kazuisticky jednotlivé příklady převzaté z římského práva, které obecně označuje jako „starší nauku.“

Domnívá se, že jestliže oddělím od sochy ruku, pak tato ruka není přírůstkem, neboť nebyla získána v souladu s řádným hospodářským užíváním věci. Římské právo rozlišovalo podle způsobu připevnění ruky – při feruminaci se stal nezvratně vlastníkem ruky vlastník sochy, při plumbatuře byl vlastníkem původní vlastník a mohl žádat její oddělení od sochy.

Podle autora komentáře je vejce, vlna, dokonce hnůj přírůstkem zvířete, ne však maso, protože maso nelze oddělit bez zachování podstaty zvířete. Podle římského práva bylo maso a rohovina užitkem ze zvířete a náleželo vlastníku. Vlna, vejce a hnůj byly plodem.

Podle autora komentáře jsou mláďata, oddělené plody stromů a těžené horniny přírůstky. Podle římského práva se jednalo o plody. Autor tyto druhy plodů označuje za plody naturální, zná i plody civilní, které označuje jako plody právní a správně uvádí úroky z pohledávek nebo vkladů. Tyto však nepovažuje za přírůstky, ale pouze za nároky na obligační plnění. Tvrdí, že vyplacením peněz věřiteli se tento stává jejich vlastníkem, ale splněním dluhu nemůže vzniknout vlastnictví. Autor komentáře podle mého názoru zapomíná, že splněním zaniká obligace a předáním peněz přechází vlastnictví, což jsou dvě zcela odlišné právní skutečnosti. Podle římského práva jsou úroky plodem civilním a jejich právní režim se nijak neliší od plodů naturálních.

V další skupině příkladů již autor zůstává na půdě římského práva - uvádí příklady akcese z římského práva, které nepřesně označuje jako starší nauku- svaření, sletování, naplaveniny, strže,

44 C.H. Beck 2008, str. 91

45 Tamtéž.

46 Tamtéž.

osázení cizího pozemku, popsání cizího papíru. Nicméně se domnívá, že se jedná o případy typické pro řemeslnou malovýrobu a dobu, kdy převažovala řemeslná malovýroba a dnes se již nepoužívá. Do tohoto okruhu patří i aplikace zásady *superficies solo cedit*, která platí i pro některé stavby (zjevně do doby než se stane stavbou podle občanského zákoníku),⁴⁷ zasetá setba či sazenice, od okamžiku kdy zapustily kořeny, materiál zabudovaný do cizí stavby při opravě.

Římsko- právní kořeny má i tvrzení o nabytí vlastnictví přírůstkem. Autor komentáře má zato, že je nutno toto zákonné ustanovení vykládat pouze podmíněně. Po oddělení nabývá kromě vlastníka třeba i oprávněný držitel, jestliže to, co bylo odděleno jsou plody a užitky. Oprávněný držitel a vlastník nabývají separací, nájemce nabývá odvozeně, tedy percepceí.

Vidíme tedy, že přestože některé prvky římského práva byly zachovány – v omezené míře zásada *superficies solo cedit*, rozdíl mezi separací a percepceí, jiný právní režim vlny a masa zvířete apod. - došlo však k zásadnímu nedorozumění ohledně plodů a přírůstků. Zatímco plody a užitky se získávají oddělením od mateřské věci hlavní, přírůstání je jiný způsob nabývání vlastnického práva. Proto také §135a nikde nehovoří o plodech a užitcích, pouze o přírůstku. Z moderní koncepce občanského zákoníku totiž vypadl klasický institut nabývá vlastnictví originárního vlastnictví - získáním plodů (*aquisitio fructuum*).

Nezbývá než zopakovat, že rozdíl mezi plodem a užitkem je v tom, že užitkem náleží vždy vlastníkovu věci, kdežto plod tomu, kdo je oprávněn plody těžit. A přírůstek je právní skutečnost, která působí nabytí vlastnického práva k věci jiného, a to bez jeho vůle tím, že se věc stane součástí její věci.

Je samozřejmě možné namítat, že toto ustanovení „slouží pouze malovýrobě“, že je „obsoletní“, „přežitě“ apod.

Proti takovému výkladu hovoří dvě skutečnosti:

1. Okolnost, že zákon zcela jednoznačně rozlišuje užitky a plody (v ust. §123 OZ a na jiných místech), a to od novely v roce 1991.
2. Samotné znění §135a.

Toto ustanovení je nutno vykládat přísně gramaticky. Věta první je jednoznačná: Vlastníku věci náleží i přírůstky věci. To znamená, že cokoli přiroste (= stane se součástí věci) se stává bez dalšího vlastnictvím vlastníka věci hlavní.

Druhá věta tohoto ustanovení („i když byly odděleny od věci hlavní“) se podle mého názoru vztahuje na vše, co bylo od věci hlavní odděleno, a není to plod. Protože, jak je uznáváno právní praxi, mohou plody náležet osobě jiné než vlastníkovu. A to, co bylo od věci hlavní odděleno, můžeme označit jako užitky. Užitkem je třeba maso z krávy, ruka oddělená od sochy, dřevo ze stromu, pokud nebylo těženo lesnickým způsobem, dítě otrokyně, stavební materiál cizí osoby, který byl zastaven do budovy a zase se od ní oddělil apod.

Ustanovení praví, že – na rozdíl od římského práva – dojde-li k oddělení od věci hlavní, neobnovuje se vlastnické právo původního vlastníka, ale zůstává vlastníkem oddělené věci vlastník věci hlavní. Znamená to tedy, že zákonodárce se v 90. letech 20. století vrací ke klasické terminologii, opouští však institut spícího vlastnictví (*dominium dormiens*). Současný výklad nezohledňuje tuto snahu zákonodárce o sjednocení terminologie, přichází s vlastním názorem, což, podle mého soudu, působí potíže při aplikaci práva v praxi.

Uvedu několik příkladů.

Příklady přírůstku, plodu a užitku v judikatuře NS ČR

Příkladem je právo na plody, které spadnou na sousedův pozemek z převisů a dále otázka vlastnictví k větvím, které ořezal soused podle ust. §127.

V komentáři k ustanovení § 127 odst. 1 komentář uvádí, že plod do okamžiku oddělení je součástí

47NS sp. zn. 22 Cdo 2534/2000,

stromu, a je tedy ve vlastnictví vlastníka pozemku. Po oddělení náleží buď stejné osobě nebo tomu, na koho vlastník pozemku toto oprávnění převedl.⁴⁸ I osoba, na kterou bylo toto právo převedeno, je tedy podle ustanovení §127 odst. 3 oprávněna sbírat plody na sousedním pozemku. Autor komentáře dovozuje s jistou mírou pochybnosti („patrně“) oprávnění souseda ponechat si větve a kořeny, které odstraní jako převisy nebo podrosty. Stejně tak mohou i cizí osoby vstupovat na sousedův pozemek, pokud je to nezbytné pro údržbu nebo obhospodařování cizího pozemku.⁴⁹ Ohledně stromu a větví z něj ořezaných sousedem zastává autor názor, že plody na větvích jsou stále v majetku vlastníka, větev samotná je příkladem přírůstku k věci hlavní, stromu, a i po oddělení, v souvislosti s ust. §135a zůstává ve vlastnictví vlastníka stromu. Uvádí, že by bylo možná vhodnější založit zákonný nárok na plody a větve sousedovi,⁵⁰ stejně jako tomu je v právní úpravě německé (§ 910 BGB).

Jestliže budeme řešit otázku vlastnictví větví, pak musíme nutně dojít k závěru, že větev je do okamžiku oddělení součástí stromu, po jeho oddělení je užitek, protože není pravidelným hospodářským výtěžkem stromu, a podle ustanovení §135a proto náleží vlastníkovi věci hlavní (tedy stromu) i poté, co došlo k jejímu oddělení.

Druhým příkladem je právo na těžbu dřeva z pozemku, který je porostlý lesem. Je možno znovu poukázat na výše uvedené rozhodnutí Nejvyššího soudu⁵¹, podle kterého je „těžení dřevní hmoty na lesním pozemku je brání užitku.“

Podle římského práva je nutno i v tomto případě rozlišovat mezi plodem a užitek. Je-li dřevo z lesa těženo „lesnickým způsobem“ jedná se o plod, protože v tomto případě se jedná o pravidelný hospodářský výtěžek věci. Jestliže by se jednalo např. o kalamitní těžbu, pak se jedná o užitek.

Závěr

Je tedy možno shrnout, že existují podstatné rozdíly mezi přírůstkem, užitek a plodem jak z hlediska teoretického, tak z pohledu praktické aplikace soudní praxí. Toto rozlišení má svůj původ v římském právu a mělo by být podle úmyslu zákonodárce součástí platného práva. Současná právní věda v přístupu k těmto pojmům poněkud kolísá. Právní praxe (judikatura) však pohřbíhu toto rozdělení nerespektuje a svá rozhodnutí, namísto tradiční teorie, zdůvodňuje, zejména v komentářové literatuře vlastními teoriemi, zčásti na argumentaci rezignuje a poukazuje na zastaralost nebo obsoletnost odlišných teoretických konstrukcí.

V tomto směru je třeba očekávat od nového občanského zákoníku, že koncepčně sjednotí pojmy užívané v textu zákona, čímž usnadní jak interpretaci, tak aplikaci zákonného textu.

48 C.H.Beck 2008, str. 34.

49Viz R 37/1985:

50 Tamtéž, str. 551.

51 NS sp. zn. 22 Cdo 509/2003